

RESSENYES

BENERÍA, Lourdes; BERIK, Günseli i FLORO, Maria S. (2016)
Gender, development and globalization: Economics as if all people mattered
 (second edition)
 Nova York: Routledge, 320 p.
 ISBN 978-0415537490

Tots estem familiaritzats amb expressions com ara *mercats internacionals, política macroeconòmica i política microeconòmica, oferta i demanda, inflació, producte interior brut i mercat laboral*, entre moltes d'altres. Aquesta terminologia forma part dels conceptes econòmics del nostre vocabulari diari. Però, què és de fet l'economia? Quan volem respondre aquesta pregunta, que molt sovint ni tan sols ens formulem perquè, tal com assenyala Timothy Mitchell (2008), l'economia s'ha convertit en una realitat que sembla que existeix al marge de l'esfera social, descobrim que n'hi ha una infinitat de definicions.

Amb tot, i tal com assenyalen Lourdes Benería, Günseli Berik i Maria S. Floro al seu llibre titulat *Gender, development and globalization: Economics as if all people mattered*, la definició dominant sobre què és l'economia s'estableix a partir de paràmetres que consideren el fet econòmic «en termes d'optimització del comportament dels individus: [es a dir] on hi ha intercanvi, aquest es pot analitzar en termes d'elecció i mercats» (p. 56). Des d'aquesta perspectiva,

combinant la teoria de l'elecció racional que suposa que l'individu tendeix a maximitzar la seva utilitat tot reduint els costos, i juntament amb una metodologia en què dominen els models matemàtics, l'economia com a disciplina se'ns presenta amb un gran poder analític aparent i es legitima com la disciplina de les ciències socials per excel·lència. Però, és això l'economia real? La resposta que el llibre de Benería, Berik i Floro ens dona és que no. No, si entenem que l'economia ha d'estar al servei de les persones i si volem col·laborar a identificar i fomentar un desenvolupament econòmic, social i ambiental sostenible que redueixi les desigualtats en la distribució de la riquesa, la pobresa i la inestabilitat del mercat laboral.

L'obra que ressenyem és una segona edició ampliada del llibre publicat l'any 2003 per Lourdes Benería com a autora única. Aquella primera publicació, que incorporava una mirada innovadora vers el desenvolupament a partir de l'anàlisi feminista i la identificació d'aquell com l'objectiu polític de les organitzacions internacionals en el període posterior a la

guerra freda, es nodria de l'àmplia experiència de l'autora en l'àmbit acadèmic com a teòrica feminista de l'economia i, de manera rellevant també, del coneixement assolit en el seu treball d'assessorament en institucions internacionals com ara l'Organització Internacional del Treball (1977-1979) i en àmplies col·laboracions posteriors en programes de desenvolupament internacionals de les Nacions Unides. La nova edició, publicada l'any 2016 juntament amb Günseli Berik i Maria S. Floro, es fonamenta en aquell primer treball seminal, tot avançant, tant a nivell teòric i conceptual com d'anàlisi empírica i històrica, en les múltiples dimensions de l'economia i el desenvolupament quan les observem des d'una perspectiva interdisciplinària i de gènere.

Al llarg de sis capítols, el llibre ens demostra que l'aproximació de la ciència econòmica tradicional a la realitat del fet econòmic és parcial i enganyosa, perquè amaga una gran part de la realitat econòmica. Sota el títol «Gender and Development: A Historical Overview», el primer capítol del llibre presenta una síntesi crítica sobre com la perspectiva de gènere evoluciona dins de les anàlisis realitzades en desenvolupament econòmic. El recorregut s'inicia amb els estudis duts a terme sota la perspectiva de dones en el desenvolupament (*Women in Development* —WID), fent una menció especial a la contribució d'Éster Boserup, qui, durant la dècada de 1970 ja evidència com: 1) el procés de modernització ha perjudicat les dones, i 2) la divisió del treball entre les dones i els homes és una categoria social que varia entre llocs i que evoluciona en el temps. L'anàlisi avança cap a les contribucions de la dècada de 1980 amb els estudis que s'emmarquen en l'aproximació de dones i desenvolupament (*Women and Development* —WAD). Uns estudis més crítics i conceptuals que lliguen el model de desenvolupament a les característiques

del sistema capitalista i que aprofundeixen sobre com i per què els processos d'acumulació i reproducció del capital del sistema capitalista afecten les dones i els homes de manera diferent. El capítol conclou amb la influència del pensament postmodern, postcolonial i postestructuralista en els estudis de gènere i desenvolupament que captura l'acrònim GAD a partir de finals de la dècada de 1980. El GAD introdueix la interseccionalitat, és a dir, la necessitat de reconèixer que el gènere interacciona amb altres dimensions que conformen la identitat de les persones, com ara la classe social, la raça, l'ètnicitat i/o l'orientació sexual. El capítol conclou amb les contribucions crítiques i amb les alternatives que els estudis duts a terme des d'una perspectiva de gènere han plantejat al discurs i a les polítiques neoliberals a partir del segle XXI.

El segon capítol, «The Study of Women and Gender in Economics», és un resum de la crítica feminista a l'economia clàssica, marxista i institucional, per avançar en la conceptualització de l'economia com aquell conjunt d'activitats destinades a donar suport al desenvolupament sostenible dels éssers humans, tant si formen part de l'economia de mercat com si no. Tot i que Benería, Berik i Floro no mencionen els treballs de Gibson-Graham (1996 i 2006), aquest capítol remet indirectament a la tasca d'aquestes autores i a la imatge de l'iceberg de «les economies» (Gibson-Graham, Cameron i Healy, 2017). A l'iceberg, les activitats econòmiques de la part visible constitueixen tan sols una petita part d'una ingent multiplicitat d'activitats econòmiques que succeeixen cada dia i que són fonamentals pel benestar de les persones, tal com també reconeixen les autores del llibre que ressenyem.

El tercer capítol, «Markets, Globalization, and Gender», aborda els efectes de la ideologia i de les polítiques neoliberals i el procés de la globalització en les per-

sones. L'anàlisi s'il·lustra amb evidències concretes de països i regions d'arreu del món. Aquest enfocament permet identificar el context geogràfic i econòmic específic i ajuda a escapar de la dualitat simplificadora de dividir les economies entre països rics i països pobres. El capítol demostra l'augment de comercialització i finançament de la vida quotidiana, la concentració creixent de riquesa i desigualtat, la discriminació de la feminització de la força de treball en diferents sectors econòmics i les tendències contradictòries que genera la participació de les dones en l'economia formal, que si bé pot produir efectes alliberadors en ser incorporades al mercat laboral, també intensifica efectes discriminatoris, atès que incrementa la càrrega de treball i la violència de gènere, des dels assetjaments sexuals als llocs de treball fins als crims d'honor.

El quart capítol, «Labor Markets and Globalization», de nou considera conjuntament el sud i el nord globalitzats a l'anàlitzar com la integració global del mercat laboral, els canvis tecnològics i la reorganització de la producció han alterat les economies locals i els drets dels treballadors, amb un èmfasi especial a la situació precària de les dones i a possibles vies i mecanismes d'organització i solidaritat per contrarestar-ne els efectes.

El cinquè i penúltim capítol, «Paid and Unpaid Work: Meanings and Debates», avança en la necessitat de repensar què és l'economia i com es pot fer visible el treball femení en totes les seves accepcions. De fet, l'esforç de les feministes per fer visible l'activitat productiva de les dones té un llarg recorregut. La crítica a les limitacions d'indicadors econòmics tradicionals es remunta a les primeres dècades del segle XX, amb els estudis d'Ilena Bailey, Wesley Mitchell i Margaret Reid (Casellas, 2011). En aquest capítol, les autores avaluen el Projecte Accounting, que, a partir de la dècada de 1980, té com a objectiu gene-

rar visibilitat del treball no remunerat amb diferents metodologies i indicadors. És una tasca de «transformació del coneixement» (p. 220), que connecta un altre cop amb la necessitat de reformular l'economia de manera ontològica com a «economia de la diversitat», a la qual apunta Gibson-Graham (2008).

Finalment, l'últim capítol, «Development as if All People Mattered», se centra en l'anàlisi de problemes rellevants, incloses les crisis recurrents del capitalisme, les creixents desigualtats socials i el canvi climàtic. Aquesta part del llibre identifica com a obstacles per desenvolupar una nova política que doni resposta a aquests reptes: la separació de la reducció de la pobresa de la desigualtat social, la consolidació de les polítiques neoliberals després de la crisi financera i la instrumentalització de les qüestions de gènere per justificar agendes de maximització dels guanys econòmics. Tal com apunten Benería, Berik i Floro a la introducció, les activitats que la societat realitza en conjunt, i en especial les dones, per tal de fer possible la vida, tant en el sud global com en el nord global, abasten una infinitat d'accions que la disciplina econòmica tradicional ni tan sols identifica. Per això el llibre conclou que les polítiques i les accions alternatives al model existent passen per una incorporació de la perspectiva feminista que interaccioni amb altres postulats heterodoxos que busquin un desenvolupament sostenible i un canvi social progressiu. Això implica, seguint l'argument de les autores, reforçar una nova governança global en la qual els moviments socials i els agents progressistes de la societat civil, amb especial èmfasi en els grups de dones, empenyin polítiques transformadores.

La novetat del que podríem anomenar *segona, tercera i quarta onada feministes* és que exploren les escales del canvi social considerant l'extraordinari potencial de les dones com a col·lectiu dispers amb

capacitat de generar un canvi social radical. És una tasca que demana diàleg entre teoria i pràctica, reflexió i acció d'amplis col·lectius insatisfets amb la manera com es defineix i es planifica l'economia. Per això, aquest és un llibre de lectura obligada per part d'un ampli grup d'investigadors/es i estudiants en ciències socials i humanitats, experts/es en polítiques públiques i activistes.

Referències bibliogràfiques

- CASELLAS, A. (2011). «La crisis, la geografía económica y Julie Graham: Alternativas de desarrollo local a partir de la crítica feminista». *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 31 (2), 31-46.
- GIBSON-GRAHAM, J.K. (1996). *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- (2006). *A Postcapitalist Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- (2008). «Diverse Economies: Performative Practices for “Other Worlds”». *Progress in Human Geography*, 32 (5), 1-20.
- GIBSON-GRAHAM, J.K.; CAMERON, J. i HEALY, S. (2017). *Retomenos la Economía. Una guía ética para transformar nuestras comunidades*. Bogotá: Editorial Pontificia Universidad Javeriana.
- MITCHEL, T. (2008). «Rethinking economy». *Geoforum*, 39, 1116-1121.

Antònia Casellas

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

antonia.casellas@uab.cat

<https://doi.org/10.5565/rev/dag.548>

